

GIOSEFFO ZARLINO'NUN BATI MÜZİĞİ TEORİ TARİHİNDEKİ ÖNEMİ¹

Ümit FIŞKIN²

ÖZET

Batı müziği teorisinin temeli M.Ö. 6. yüzyılda yaşayan Samoslu Pisagor'un ses sistemi üzerine kuruludur. Bu ses sistemi *tetrakis* sayılarının oran/orantılarıyla elde edilir. Pisagor'un araştırmaları M.Ö. 5. yüzyılda Filolaus'un 'Doğa Üstüne' ve Arkitas'ın 'Harmonikler, Bilimler Üstüne ve Söylevler' tezleriyle sonraki yüzyıllara aktarılmıştır. Antik Dönem'den 5. yüzyıla kadar yazılan teori tezleri arasında Aristoksenos'un *Harmonic Elements* ve *Rhythmic Elements*, *Division of the Canon* (Anonim), Cleonides'in *Introduction to Harmonics*, Nicomachus'un *Manual of Harmonics*, Batlamyus'un *Harmonics*, Gaudentius'un *Harmonic Introduction*, Bacchius'un *Introduction to the Art of Music* ve Alypius'un *Introduction to Music* bulunur.

5.-6. yüzyılda Augustin'in *De musica* ve Boethius'un *De institutione musica*, 13.-14. yüzyılda ritmik notasyon üzerine Garlandia'lı Johannes'un *De Mensurabili Musica*, Köln'lü Franco'nun *Ars Cantus Mensurabilis*, Jehan des Murs'un *Notitia Artis Musicae* ve *Libellus Cantus Mensurabilis*, Padua'lı Marchetto'nun *Pomerium in Arte Musicae Mensuratae* adlı eserleri yazılmıştır.

16. yüzyılda Gioseffo Zarlino'nun *L'istitutioni harmoniche, Dimostrationsi harmoniche* ve *Sopplimenti Musicali* adlı üç tezi dönemin kontrpuan yazısına yeni tartışmalar getirmiştir. Zarlino bu eserlerinde konsonan ve *triad* akor sisteminin tartışılması, bas partisinin önemi, majör ve minör tonaliteyi hazırlayan görüşleri, uyumlu ve uyumsuz aralıkların hareket kuralları, kadans fikrinin niteliklerini ortaya koyması, *senario* teoremiyle Pisagor'un oran sistemini geliştirmesi gibi konulara değinmiştir.

Zarlino ortaya koyduğu görüşlerle Rameau gibi teorisyenlerin de aralarında bulunduğu 18. yüzyıl teorisyenlerini etkilemesi ve tonal armoni prensiplerinin temelini atması açısından müzik teorisinin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Bu çalışmamızda Zarlino'nun görüşlerine yakın çerçeveden bakmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Teori, Batı Müziği, Teori Tarihi, Zarlino, Pisagor

¹ Bu Makale 5-7 Mayıs 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen ASEAD III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı Genel Müzikoloji Bölümü Doktora Öğrencisi. umit.fiskin@ogr.mgsu.edu.tr

ABSTRACT

The basis of Western music theory is based on the sound system of Pythagoras of Samos who lived in the 4th century BC. This sound system is obtained by the ratio / proportion of *tetrakis* numbers. Pythagorean researches was transferred on to the following centuries with written by Philolaus's *On Nature* and Archytas's *Harmonics, on Science and Speech* treatises in the 3rd century BC. Among treatises written from ancient Greek period to the 5th century include Aristoxenos's *Harmonic Elements* and *Rhythmic Elements*, *Division of the Canon* (Anonymous), Cleonides's *Introduction to Harmonics*, Nicomachus's *Manual of Harmonics*, Claudius Ptolemy's *Harmonics*, Gaudentius's *Harmonic Introduction*, Bacchius's *Introduction to the Art of Music* and Alypius's *Introduction to Music*.

Between 5th and 6th century Augustin's *De musica* and Boethius's *De institutione musica*; between 13th and 14th, on the rhythmic notation, Johannes de Garlandia's *De Mensurabili Musica*, Franco of Cologne's *Ars Cantus Mensurabilis*, Jehan des Murs' *Notitia Artis Musicae* and Libellus *Cantus Mensurabilis*, Marchetto of Padua's *Pomerium in Arte Musicae Mensuratae* were written.

In the 16th century Gioseffo Zarlino introduced new controversies on the counterpoint in his three treatises which are *L'stitution harmoniche*, *Dimostrazioni harmoniche* and *Sopplimenti Musicali*. In these works, Zarlino addressed issues such as discussion of consonant and triad chord system, the importance of the bass party, the views of preparing the major and minor tonality, the rules of the movements of consonance and dissonance intervals, revealing the qualities of the idea of cadenza, developing the ratio system of Pisagor by *senario* theorem.

Zarlino has made an important contribution to the development of musical theory in terms of influencing 18th century theorists including the theorists like Rameau and laying the foundations of the principles of tonal harmony. In this paper we will try to look closely at Zarlino's views.

Keywords: Theory, Western Music, History of Theory, Zarlino, Pythagoras.

GİRİŞ

Rönesans teorisyenleri arasında Orvieto'lu Ugolino (1380-1452), Johannes Tinctoris (1435-1511), Bartolomeo Ramis de Pareia (1440-1522) ve Franchino Gaffurio (1451-1522) bulunur. Bu teorisyenler 15. yüzyılda iki partili ³ kontrpuan ⁴ bestelemişlerdir. Bunu uygularken 'simple' ve 'florid' kontrpuan olarak iki teknik uygulanmıştır. *Simple* kontrpuan aynı süre değerine sahip notanın üst üste gelerek (notaya karşı nota) homoritmik⁵ olarak ele alınmasıdır. *Florid* kontrpuan ise bir nota üzerine farklı süre değerlerinde nota kullanılarak bestelenir.⁶

İspanyol Vincenzo Lusitano (ö.1561'den sonra), Zarlino'yla aynı yıllarda yaşayan teorisyendir. Lusinato özellikle *cantus firmus*'a⁷ karşı tekrar eden motiflerin⁸ doğaçlama olarak nasıl kullanılacağı üzerinde durmuştur. Ayrıca Lusinato kontrpuana tür yaklaşımını konusunda ilk örnekleri veren kişidir. Thomas de Sancta Maria (1510-1570) ve Francisco de Montanos (1528-1595) dört partili taklitli yazıda kayda değer detaylı beste ve doğaçlama örneklerini vermişlerdir. Son olarak da Pietro Cerone (1566-1625), Montanos ve Sancta Maria'nın anlayışını genişletmiş, Zarlino ve takipçilerinin çalışmalarına önem vermiştir.

³ 1. Vokal ve polifonik müzikte vokalin söylediği müzikal hatlardan her biri. 2. Bir müzikal yapıtın çalınması sırasında bireysel bir sanatçı tarafından okunan ya da icra edilen müzikal hat. (DRABKIN, W. (2001), "Part (i-ii)", *Grove Music Online*.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000020963>. (16.06.2018)

⁴ Kontrpuan terimi ilk defa 14. yüzyılda kullanılmıştır. Belirli müzik sistemi kuralları çerçevesinde iki partinin paralel olarak eşzamanlı hareket ettiği besteleme tekniğini ifade eder. (SACHS, K., - DAHLHAUS, C. (2001), "Counterpoint", *Grove Music Online*.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000006690>. (14.06.2018)

⁵ İki ve daha fazla ses partisinin dikey pozisyonda aynı süre değerinde hareket etmesi.

⁶ SCHUBERT, Peter (2006), "Counterpoint Pedagogy in The Renaissance", *The Cambridge History of Western Music Theory*, (Ed. Thomas Christensen), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 504.

⁷ Yeni bir polifonik bestenin yapılması için temel alınan daha önceden var olan tek sesli ezgi. Bestenin türetildiği bu ezgi Ortaçağ ve Rönesans döneminde Gregorian ezgilerinden ve dini/din dışı polifonik müzik ezgisi olabilir ya da yeniden türetilirdi. (BLOXAM, M. (2001). *Cantus firmus*. *Grove Music Online*. <http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000004795>) (14.06.2018)

⁸ Müzikte gelişmeye elverişli en küçük fikir, en küçük form ögesi ve eseri oluşturan en önemli temel taşı. (CANGAL, Nurhan (2011), *Müzik Formları*, s. 2)

17. yüzyılda İtalyan Adriano Banchieri (1568-1634) Zarlino'nun besteleme tekniğini farklı açılardan geliştirir. Zarlino'nun tekniği var olan, serbestçe bestelenmiş ezginin üzerine yeni bir parti bestelemektir. Zarlino bunu uygularken Willeart Josquin'in bestelediği ezgileri kullanmıştır. Banchieri ise Lassus ve Rore'un melodilerini kendi döneminin çağdaş stiliyle çeşitlendirmiştir. Bunun yanında Zarlino'nun partinin çevrimi ile ses eklenen kontrpuan besteleme yöntemini geliştiren kişiler arasında Camillo Angleria (ö. 1630), Rocco Rodio (1535-1615), Antonio Brunelli (1577-1630), Giovanni Chiodino (ö. 1610) yer alır.⁹

Rönesans teorisyenlerinden herhangi biri tüm teori kurallarını ortaya koymuş değildir. Kuralların bütünü farklı kişilerce öne sürülmüştür. Öncelikle şan ve orgular monofonik¹⁰ *cantus firmus* ezgilerine ikinci partiyi nasıl ekleyeceklerini öğrenmişlerdir. Bu anlayış iki dikey ve iki yatay ses hattına kontrpuantal birleşim oluşturmuştur. Doğaçlamada, tekrar yapılabilmektedir. Tinctoris aralıkların¹¹ ardıllığını, Montanos dört partili yazıyı, Banchieri kadans¹² tipleriyle alana katkı sağlamıştır. Batı müziğinin evrimleşmesi dikey armoni ve melodik hareketin birlikteliğiyle olmuştur.¹³ Rönesans döneminde müzik teorisi üzerine yazılan tezlerde güzel melodi bestelemenin nasıl yapılacağı üzerine yeterli yönlendirme yapılmamıştır. Bazı teorisyenlere göre “kontrpuanın kendisi yaratılmış güzel melodidir” ve Juan Bermudo'ya göre ise kontrpuan “melodinin babasıdır.”¹⁴

Pisagor ses sisteminde ünison ve oktavlar (bkz. Nota Örneği 7) dışında sadece 5'li ve 4'lü aralıklar doğal aralıklardır. Diğer ses aralıkları bulmak için 5'liler ve 4'lüler kullanılır. 9. yüzyıldan itibaren çoksesliliğin gelişmesiyle ve 12. yüzyıldan itibaren müzikal doku içerisinde 3'lü ve 6'lı aralıkların kullanılmaya başlamasıyla Pisagor ses sistemi geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. 16. yüzyılda Gioseffo Zarlino *tetrad* sayıları (1, 2, 3, 4) yerine *senario* sayılarını (1-6) ve bu sayıların sağlayacağı oranları (5:4, 6:5 vb.) önerir.

⁹ SCHUBERT, 2006, s. 505.

¹⁰ Tek sesli ezgi.

¹¹ Aralık: Müzikte iki ses arasındaki mesafe. (Bkz. Nota Örneği 1)

¹² Müzikte tüm yapıtın ya da melodik bir kesitin sonu. Bu kesit tonal armonide müzik cümlesi ya da armonik bir süreç, dönem ya da bölme olabilir. ROCKSTRO, W., DYSON, G., DRABKIN, W., POWERS, H., RUSHTON, J. (2001), “Cadence”, *Grove Music Online*.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000004523>. (14.06.2018)

¹³ SCHUBERT, 2006, s. 528.

¹⁴ A. g. m., 528.

Zarlino 16. yüzyılda armoni teorisine önemli gelişmeler sağlayan, felsefe, matematik, astronomi, kimya, Yunanca ve İbranice’de geniş bilgi birikimine sahip bir kişidir. St. Mark Katedrali’nde yönetici ve besteci olarak çalıştığı yıllarda hazırladığı üç tez Zarlino’nun ününü arttırmıştır. Bu tezler *L’istitutioni harmoniche* (1556/58), *Dimostrationsi harmoche* (1571) ve *Sopplimenti musicali* (1588) tezleridir. Zarlino’nun *L’istitutioni harmoniche* tezi 17. yüzyılda İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere’de otorite olmuş, Riemann armoni teorilerini oluştururken Zarlino’dan alıntılar yapmıştır. Wienpahl’a göre Boethius’dan sonra Zarlino’ya kadar müzik teorisine gelişme sağlayacak seviyede katkıda bulunan kişinin olmadığı söylenebilir.¹⁵ Zarlino tezlerinde konsonan¹⁶, *triad* akor sisteminin tartışılması, bas partisinin önemi, majör ve minör tonaliteyi¹⁷ hazırlayan görüşleri, uyumlu ve uyumsuz aralıkların hareket kuralları, kadans fikrinin niteliklerini ortaya koymuş, *senario* sayı oranlarını açıklamıştır. Zarlino’nun ortaya koyduğu bu unsurlar 18. yüzyıl tonal armoni kuramlarında gözlenmektedir.

18. yüzyıla gelindiğinde kadans, uyumsuz aralıkların oluşturulması, parçaların analizi ve melodi yapılarını tartışan yayınlar yapılmıştır. Bu yayınlarla taklit, kanon¹⁸ ve füg¹⁹ tartışılmış, melodik zıtlık ve ritmik devamlılık ele alınmıştır. Mod sistemleri ve majör-minör dizilerin çeşitli formüllerinin bir arada kullanılması 18. yüzyılın diğer tartışma konularıdır. 18. yüzyılda Jean Philleppe Rameau’nun 1722’de *Traité de l’harmonie* (Armoni İncelemeleri) ile başlayan ve Alexander Choron (1771-1834), Heinrich Christoph Koch (1749-1816), Hugo Riemann (1849-1919) ve Gottfried Weber (1779-1839) ile devam eden süreçte tonal armoninin kuramları oluşmuş ve gelişimi sağlanmıştır.

¹⁵ WIENPAHL, Robert W. (1959), “Zarlino, the Senario, and Tonality”, *Journal of the American Musicological Society*, Vol. 12, No. 1 (Spring, 1959), s. 27.

¹⁶ Konsonan: Uyumlu aralık. Disonan: Uyumsuz aralık. Tam, büyük 3’lü, küçük 3’lü, büyük 6’lı ve küçük 6’lı aralıklar uyumlu aralıklardır. Bunların dışındaki aralıklar tonal armonide uyumsuz olarak kabul edilir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Cangal, s. 64-68)

¹⁷ Müzikte aralık kavramına göre bitişik iki ses arasında iki kromatik (yarım) ses büyük, bir kromatik ses küçük aralık oluşturur. Üçlü aralıkta bir büyük bir küçük aralık küçük (minör) üçlüyü, iki büyük aralık büyük (majör) üçlü aralığı oluşturur. Dizi ya da akorda kök sestem üçlü aralığı büyük ise majör, küçük ise minör tonalite oluşmuş demektir. Bkz. Nota Örneği 1-2. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Cangal, s. 23)

¹⁸ Kanon kelime anlamı olarak kanun, kural, talimat anlamına gelir. Müzikal bir terim olarak müzik parçasındaki parti/partileri icra etmek için icracı tarafından uygulanacak olan yazılı talimatların bütünüdür. Bu talimatlardan en çok uygulananı verilen ezgiden belli bir aralık aşağıdan ya da yukarıdan yazılan ve ilk ezgiden bir müddet sonra başlayan ikinci parti türetme seçeneği olmuştur. Bu tür yapıtlar kanon olarak adlandırılır. (MANN, A., WILSON, J. K., URQUHART, P. (2001), “Canon (i)”, *Grove Music Online*.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000004741.> (16.06.2018)

¹⁹ Müzikte 14.-17. yüzyılları arasında uygulanan bir tür ve besteleme tekniği. Birbirini tekrar eden partilerden oluşur. (WALKER, P. (2001), “Fuga”, *Grove Music Online*. <http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000010347.> (16.06.2018).

Tonal armoni bu yüzyıldan aldığı ivmeyle besteleme tekniklerinde Avrupa'dan başlayarak tüm dünyaya yayılmış ve günümüze kadar etkisini göstermiştir. Tonalite terimi ilk olarak 1810 yılında *Sommaire de l'Histoire de la Musique* adlı yapıtında Alexander Choron tarafından kullanılmıştır. Bu kavram aslında zamanının modern müziğindeki armonik organizasyonla önceki yıllara ait besteleme stilini birbirinden ayırt etmek için kullanılmıştır. Tonal armonide ana düşünce melodik ve armonik sürecin majör/minör dizinin birinci derecesi olan eksen (tonik)²⁰ sese varmasına dayanır. Bu süreçte eksenin tam 5'li üzerindeki ve altındaki çeken ve alt çeken fonksiyonları tonun belirleyicisi ve eksene yönelime yardımcı olan ana faktörlerdir.

Tonal armoni kavramını oluşturan temel birim akordur. Akor üçlü aralıkların üst üste dizilimiyle oluşturulur (Nota Örneği 1 ve 2). Üçlü aralıklarla akor kavramının temelini atan teorisyen Zarlino'dur. Zarlino öne sürdüğü teorilerle 18. yüzyılda müzik teorisindeki pek çok gelişmeyi hazırlayan kişiler arasında yer alır. Bunu Rameau'nun şu sözünden de anlamak mümkündür: “Zarlino: A celebrated writer on music whom M. de Brossard calls “the prince of modern musicians.”²¹ Bu açıdan değerlendirildiğinde Zarlino'nun teorilerinin 18. yüzyılın teorilerini anlamak için önemli olduğunu düşünüyoruz.

Nota Örneği 1: Müzikte Aralık²²

²⁰ 12 kromatik sesin eşit aralıklarla düzenlediği ses sisteminde majör/minör ses dizideki birinci sesin (derece) fonksiyonu. Dördüncü derece alt çeken, beşinci derece çeken fonksiyonudur. (Bkz. Cangal, s. 23-24)

²¹ “Zarlino: M. de Brossard'ın “modern müzisyenlerin prensi” olarak nitelendirdiği ünlü bir müzik yazarıdır.” (Lester, 1992, s. 7).

²² Alıntı: <http://www.solfejdarsi.org/p/araliklar-intervaller-ve-cevrimleri.html> (02.05.2018)

Nota Örneği 2: Akor Örnekleri

1. BAS PARTİSİNİN ÖNEMİ

Rönesans bestecileri kontrpuantal ses hattı yerine, zaman zaman *soggetto* olarak adlandırılan temel müzik materyalleri üzerine beste yaparlardı.²³ Kontrpuantal bestede pek çok ses ve belli kombinasyonun çeşitli tekrarları kullanılır, teknik olarak *cantus firmus* partisine kanon olarak iki partinin eklenmesi ya da *cantus firmus* partisinin çevrimi kullanılabilir. Ancak Rönesans döneminde birçok vokal ve klavyeli çalgı icracısı bunu doğaçlama olarak uygulayabilmiştir.²⁴

Zarlino'ya göre 16. yüzyılın ortalarında tenor partisi²⁵ ilk parti olarak bestenin düzenleyicisi ve belirleyicisidir. Zarlino, kendi çağında beste yapılırken bestecilerin ilk önce tenor partisini hazırladığını, tenor partisine göre soprano partisini eklediklerini, daha sonra sırasıyla bas ve alto partilerini eklediklerini dile getirir. Zarlino, dönemindeki bestecilerin tenor partisini yazarken ilk olarak temanın/konunun (*subject*)²⁶ yazıldığına vurgu yapar. Tenor partisi eserin modunu da belirlemektedir. Zarlino için bestelemeye diğer partileri oluşturmak adına ölçüt alınan *soggetto* bu tenor partisidir. 16. yüzyılın ortalarında kontrpuantal besteleme yöntemi olarak *soggetto*'yu yazmayı ya da doğaçlama etmeyi detaylı şekilde açıklayan ilk teorisyen Zarlino'dur. Zarlino *soggetto*'yu açıklarken kadans tiplerini, tekrar ve çift kontrpuantal tiplerini ilk sınıflandıran kişi olmuştur.²⁷

²³ SCHUBERT, 2006, s. 503.

²⁴ A. g. m., 504.

²⁵ Yaklaşık 1250-1500 yılları arasında polifonik müzikte vokal ve enstrümantal beste için yapısal olarak temel alınan ses partisidir. 15. yüzyıldan itibaren bu parti belli bir ses alanına sahip erkek sesinin söylediği partiyi simgeler. (FALLOWS, D. (2001), "Tenor", *Grove Music Online*. [\(16.06.2018\)](http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000027667)) Bu partiye ek olarak yine her birinin belli bir ses aralığı bulunan bas (erkek vokal), alto ve soprano (kadın vokaller) partileri dört partili vokal yapıtı oluşturmuştur.

²⁶ Bkz. Dipnot 7, Motif.

²⁷ SCHUBERT, 2006, s. 504.

Zarlino'nun belirttiği tek partiyi yazıp, kompozisyonu geliştirme yöntemi 18. yüzyılda Rameau ve Koch'un da temel aldığı yöntemdir.²⁸ Zarlino'ya göre tenor partisinin dışında bas partisi armoninin duyuluşunu tanımlamak için önemli rol oynar. Fakat bas partisi armoninin tanımlanması için temel alınmamalıdır. Bas partisi konusunda Zarlino'nun majör ve minör aralıkların kök pozisyonda temel rol oynadığı ve akoru oluşturmanın bası temel olarak yapılması konusunda 18. yüzyıl teorisyenlerini etkileyen önemli görüşleri olmuştur. Zarlino'ya göre akor çevrimleri yapılabilir. Ancak bu durumda majör/minör olarak akorun niteliği değişir.²⁹ Buna örnek olarak majör akor olan do-mi-sol akoru, birinci çevrimi mi-sol-do halini aldığında minör akor; minör akor olan la-do-mi akoru, birinci çevrimi do-mi-la halini aldığında majör akor olur (Nota Örneği 3). Burada Zarlino akorun niteliğini belirlemek için en alttaki bas partisini temel alır.

Nota Örneği 3: Akor Çevrimi Örneği

Zarlino'ya göre besteciler dört partili yazının mükemmel uyum (armoni) oluşturduğunu düşünmektedir. Bunun sebebi her partinin doğadaki bir elementi temsil ettiği inancıdır. Bu doğrultuda besteciler en üst partinin çok güzel, süslü ve zarif olması için çaba sarf eder. Bu, dinleyicinin ruhunu beslemek ve iyi durumda tutmak için önemlidir. Toprak tüm elementleri barındırdığı ve tuttuğu için elementlerin temelidir (*fundament*). Bu yüzden bas partisi armoninin ve diğer partilerin destekleyicisi, ayakta tutan, takviye eden, güçlendiren, karar ve istikrar sağlayandır. Basın eksikliği toprağın eksikliği olarak tüm uyumu yok eder. Bu durumda bas eksikliği harabeye götürür. Bu sebeple bas partisi ritmik olmayan yavaş ve diğer partilerden oldukça farklı hareket etmelidir.³⁰

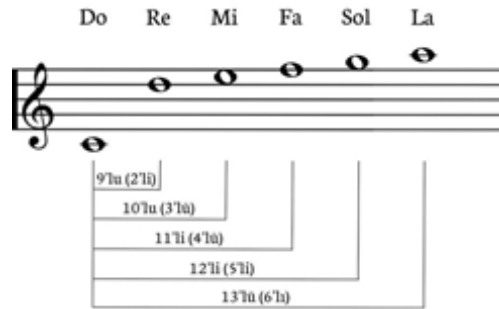
²⁸ LESTER, Joel (1992), *Compositional Theory in the Eighteenth Century*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts Londra, İngiltere, s. 15-16.

²⁹ LESTER, 1992, s. 16-17.

³⁰ WIENPAHL, 1959, s. 38.

2. MAJÖR-MİNÖR TARTIŞMASI VE TRIAD AKOR SİSTEMİ

Zarlino modal sistemde konsonan ve üçlü aralıkla (*triad*) akor sistemini tartışmaya açmıştır. Zarlino'ya göre “armoni 3'lü ya da 10'lu aralıklarla kurulur. İster minör, ister majör olsun armoninin mükemmelliği majör ve minörün çeşitliliğine bağlıdır. Minör aralık aritmetik oranlarla, majör aralık armonik oranla kurulan kavramdır. Mükemmel kompozisyonu oluşturmak için 5'li, 3'lü ve bunların katlı aralıkları gereklidir. Bu iki aralığın dışında hiçbir aralığa ihtiyaç yoktur.”³¹ (Nota Örneği 4). Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere uyumlu kombinasyon için üçlü aralıkla akor kurulumu Zarlino tarafından düşünülmüştür. Zarlino 3'lü aralıklarla akor oluşturmayı doğal ve yapaylıkla; keder, canlı ve neşeli gibi nitelikle ilişkilendirmiştir. Zarlino'ya göre tam 5'lide oluşan majör ve minör üçlü aralığı diziyeye göre dinleyende farklı hissiyat uyandırır. Bu açıdan üçlü akorun çevrimiyle ilgili görüşlerinin yanında günümüz majör-minör kavramlarının oluşturduğu etki üzerine müzik teorisinde en eski tartışmalardan birisi Zarlino'ya aittir.³²

Nota Örneği 4: Katlı Aralıklar

Zarlino majör/minör üçlüler ile oluşturulan aralıkları temel alan tezi ortaya atmıştır. Majör akorun *monokordun*³³ 1/1, 1/2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6 oranlarıyla armonik bölünmesinden elde edilebileceğini gösteren Zarlino, Pisagorcunun düşüncesindeki 2:1, 3:2 ve 4:3 gibi oranları işaret eder. Antik Dönem'de gergin bir telin farklı oranlarda bölünmesinden yola çıkılarak anlatılan oran hesaplamaları 12 birim tel uzunluğu (Örn. C₀ (Do) referans sesi) üzerinden anlatılabilir.

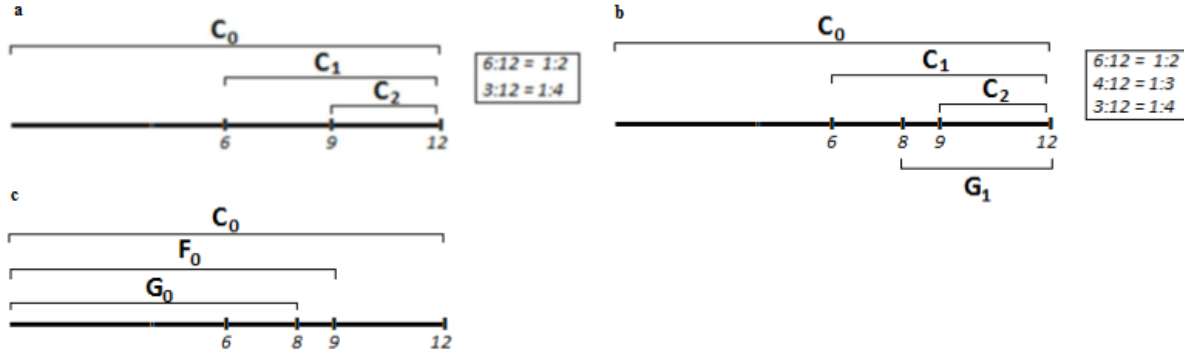
³¹ A. g. m., 27.

³² A. g. m., 28.

³³ Monokort: Düz bir ölçek üzerine iki sabit köprü yardımıyla oturtulmuş ve bu sabit köprüler arasında ölçek boyunca -istenilen orana göre- ayarlanabilen hareketli bir köprüye sahip tek telden oluşan alet. (Baysal, O. (2015), “Kanon'un Bölünümü” Yazması ve Helenistik Dönemde Müzikbilim”, *International Journal of*

Human Sciences, 12(1), s. 1355.)

Bu tel uzunluğunun 2'ye bölünmesi referans sesin oktavı (C_1 , kendisi, Şekil 1a), 4'e bölünmesi oktav+tam beşli ($1:3$, G_1 (Sol), Şekil 1b), 8'e bölünmesi tam beşli ($2:3$, G_0), 9'a bölünmesi tam dördü (3:4, F_0 (Fa), Şekil 1c) aralığını verir. Tel uzunluğu ses perdesinin yüksekliği ile ters orantılı olduğu için aralıkların oranları açıklanırken oranlar ters çevrilip 2:1, 3:2 ve 4:3 olarak belirtilir.

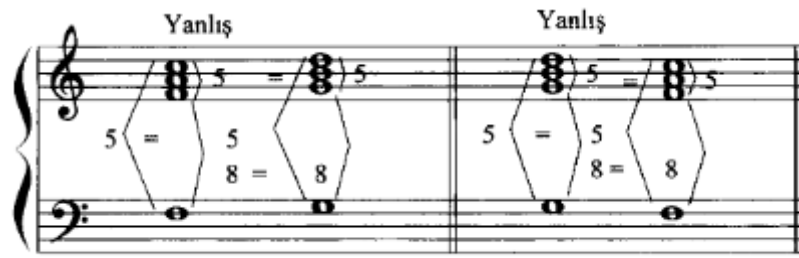
Şekil 1: Bir Telin Farklı Oranlarda Bölünmesi

Zarlino minör akoru telin $1/1$, $2/1$, $3/1$, $4/1$, $5/1$, $6/1$ oranlarıyla aritmetik bölünmesinden oluşturur ve Pisagor teoremine dayanan *superparticular* oran $5:4$ majör üçlü, $6:5$ minör üçlüyü belirtir. Zarlino'nun aralıkları oluşturduğu teori $1:2:3:4:5:6$ serisinden elde edilen oranlara dayanır. Zarlino, Pisagorcu oran sistemini geliştirdiği bu rakam serisine *senario* adını vermiştir. Bu sisteme göre tüm uyumlu aralıklar 6'nın oranları ve katlarından elde edilir. Bu yüzden Zarlino, Pisagorcu $2:1$, $3:2$, $4:3$, $5:4$ ve $6:5$ oranlarının *senario* dizisindeki oranlardan türediği için uyumlu kabul eder. Majör ve minör 6'lı ise $5:3$ ve $8:5$ oranları ile elde edilir ve mükemmel uyuma sahip değildir. Burada $8:5$ aralığında 8 rakamı *senario* dizisinde yer almadığı için tam uyumlu değildir.³⁴

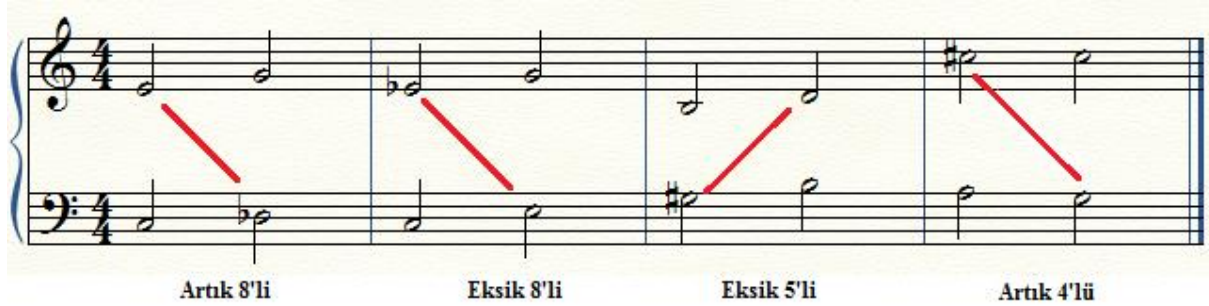
3. UYUMLU VE UYUMSUZ ARALIKLARIN HAREKET KURALLARI

Zarlino'ya gelene kadar partiler arasındaki paralel 5'li ve 8'li hareketi yasaktır (Nota Örneği 5). Zarlino bu kurala büyük 3'lü ve küçük 6'lıyı da dahil etmiştir. Bu kuralı koymasının sebebi aralıkların bağlantılarında partiler arasında uyumsuz kabul edilen yarım ses aralığının oluşmasıdır (Nota Örneği 6).

³⁴ WIENPAHL, 1959, s. 31-33.

Nota Örneği 5: Partiler Arası 5'li ve 8'li Hareket³⁵

Nota Örneği 6: Üçlü Aralıkların Hareketinde Oluşan Uyumsuz Aralıklar

Zarlino'ya göre majör aralık oluşturan sesler yukarı, minör aralığı oluşturan sesler aşağı yönlü hareket eder. Bu kuralı Rameau'nun 7'li akorun sonraki akora hareketinde uyguladığı görülmektedir. Sol-si-re-fa akorunda re-fa aralığı minör üçlüdür ve fa inici hareket eder. Sol-si aralığı majör üçlüdür ve si yukarı yönlü hareket eder (Nota Örneği 3). Zarlino'nun çeken 7'lide iki uyumsuz aralık bulunduğu görüşü Rameau'yu etkilemiştir. Bu görüşe göre *sansibl*³⁶ bas ile büyük üçlü oluşturur ve yukarı hareket etmelidir. 7'li akor uyumsuzdur ve inici hareket eder. Zarlino'ya göre büyük/küçük aralıklar, tam aralıklara hareket etmelidir. Uyumsuz aralıkta gecikmenin devam etmesini ve bu aralığın tam aralığa dönüşmesini kabul etmez. Bu sebeple 7'li gibi uyumsuz aralıkla tam aralık arasına büyük/küçük aralık ilave edilir.

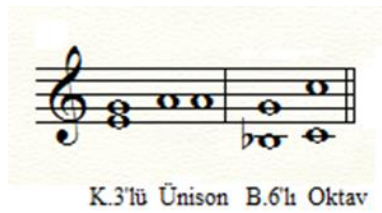
Nota Örneği 7: 7'li Akorun Hareketi

³⁵ https://kupdf.com/download/armoni_58e60fc3dc0d603a4ada9802pdf (02.05.2018)

³⁶ Majör/minör ses dizisinde yedinci ses derecesi.

4. KADANS

Zarlino birçok teorisyeni etkileyecek ‘kadans’ fikrinin niteliklerini ortaya koymuştur. Zarlino’ya göre bir bestenin kesiti sonlanırken mükemmel kadans ve final durak (*resting*) noktası özel bir yaklaşımla bitmeli, belirgin olmalıdır. Kadans niteliklerine örnek olarak ünison kadans öncesinde minör üçlüyle, oktav kadans öncesinde büyük altılıyla hazırlanmalı, kadansa varılırken spesifik bir süreç izlenmelidir (Nota Örneği 8). Kadans geniş bir armonik bütünü bölen ya da belirleyen ve metin cümlesini sonlandıran özellikte olmalıdır. Burada önemli olan mükemmel kadansın³⁷ yapıtın en sonunda gelmesi, ara kadansların biraz daha kaçınılmış (*fuggir la cadanze*) olarak yapılmasıdır. Bu kaçınılan kadanslar 3’lü, 5’li, 6’lı ya da benzer bir uyumlu aralıkla yapılmalıdır (Nota Örneği 9). 17. yüzyılda besteciler kadansa gerek duyulduğunu hissetmekle beraber, ana amaca kadar kadanstan kaçınmışlardır. Rameau 18. yüzyılda metin cümlesinde devam eden armonik süreçte kadans temelini açıklamıştır. Rameau da Zarlino’dan esinlenmeyle tam kadansın armonik sürecin sonunda gelmesi ve kadans kaçışları için bazı uyumsuz aralıkların kullanılması, toniğe gidişi zayıflatacak hareketlerde bulunulması gerektiğini belirtir.³⁸

Nota Örneği 8: Kadans Hazırlığı

Example 1-7. Zarlino 1558, Part 3, Chapter 42

Nota Örneği 9: Kadansdan Kaçınma³⁹

³⁷ Mükemmel kadans: Bas ve soprano partisinde eksen/tonik sesin bulunduğu kadans türü.

³⁸ LESTER, 1992, s. 118.

³⁹ A. g. k., s. 14, alıntı.

SONUÇ

Wienpahl'a göre Boethius'dan sonra müzik teorisinde önemli gelişme sağlayan nadir kişilerden biri olan Zarlino, yayımladığı üç tez ile hem kendi döneminde hem de 18. yüzyıl teorisini etkileyen bir teorisyendir. Zarlino yayımladığı tezlerde tonal armoni kavramının ana birimi olan üçlü aralık (*triad*) 'akor' kavramının temelini atmıştır. Zarlino'nun yaşadığı dönemde besteler tenor partisine göre yapılmasına rağmen, Zarlino bas partisine ayrı bir önem vermiştir. Birçok teorisyeni etkileyecek kadans fikrinin niteliklerini sunan Zarlino'nun bu fikirleri tonal armoni kuramlarına yansımıştır. Zarlino belirttiği uyumlu ve uyumsuz aralıkların hareket kurallarıyla tonal armoni kuramlarına ışık tutmuştur. Ortaya koyduğu görüşlerle Zarlino, Rameau'nun da aralarında bulunduğu 18. yüzyıl teorisyenlerini etkilemesi ve tonal armoni prensiplerinin temelini atması açısından müzik teorisinin gelişimine önemli katkı sağlayan teorisyenlerden biridir.

KAYNAKLAR

BAYSAL, Ozan (2014), "Erken Dönem Pisagorcularda *Harmonia* Düşüncesi ve Müzik Kuramı", *Porte AKADEMİK "Müzikte Kuram" özel sayısı*, (s. 54-73)

BAYSAL, Ozan (2015), "Kanon'un Bölünümü' Yazması ve Helenistik Dönemde Müzikbilim", *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 1350-1380.

BERGER, Anna M. B. (2006), "The Evolution of Rhythmic Notation", *The Cambridge History of Western Music Theory*, (Ed. Thomas Christensen), Cambridge: Cambridge University Press, 2006. (s. 628-656)

BLOXAM, M. Jennifer (2001). "Cantus firmus", *Grove Music Online*.
<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000004795> (14.06.2018).

CANGAL, Nurhan (2011), *Müzik Formları*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

DRABKIN, William (2001), "Part (i-ii)". *Grove Music Online*.
<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000020963>. (16.06.2018)

FALLOWS, David (2001), "Tenor", *Grove Music Online*.
<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000027667>. (16.06.2018)

LESTER, Joel (1992), *Compositional Theory in the Eighteenth Century*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, Londra, İngiltere.

MANN, Alfred, WILSON, J. Kenneth, URQUHART, Peter (2001). "Canon (i)", *Grove Music Online*.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000004741>. (16.06.2018)

MATHIESEN, Thomas J. (2006), "Greek Music Theory", *The Cambridge History of Western Music Theory*, (Ed. Thomas Christensen), Cambridge: Cambridge University Press, 2006. (s. 109-135)

ROCKSTRO, William S., DYSON, George., DRABKIN, William., POWERS, Harold., RUSHTON, Julian. (2001), “Cadence”, Grove Music Online.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.01.0001/omo-9781561592630-e-0000004523>. (14.06.2018)

SACHS, Kurt-Jürgn, - DAHLHAUS, Carl (2001), “Counterpoint”, Grove Music Online.

<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.01.0001/omo-9781561592630-e-0000006690>. (14.06.2018)

SCHUBERT, Peter (2006), “Counterpoint Pedagogy in The Renaissance”, The Cambridge History of Western Music Theory, (Ed. Thomas Christensen), Cambridge: Cambridge University Press, 2006. (s. 504-533).

WALKER, Paul (2001), “Fuga”, Grove Music Online.
<http://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000010347>. (16.06.2018).

WIENPAHL, Robert W. (1959), “Zarlino, the Senario, and Tonality”, Journal of the American Musicological Society, Vol. 12, No. 1 (Spring, 1959). (s. 27-41)

https://kupdf.com/download/armoni_58e60fc3dc0d603a4ada9802pdf (02.05.2018).
<http://www.solfejdersi.org/p/araliklar-intervaller-ve-cevrimleri.html> (02.05.2018).